

Benchmarkrapport boekjaar 2012

Stichting voor voortgezet onderwijs

Inhoudsopgave

	pagina
1. Algemeen	2
2. Leeswijzer	3
3. Groepsindeling	4
4. Kengetallen	5
5. Balans	14
6. Resultatenrekening	21
7. Leerlingenaantallen	26

1. Algemeen

Voorwoord

Voor u ligt het rapport met de benchmarkresultaten over het boekjaar 2012. Het is nu het tweede jaar dat wij een vergelijkend onderzoek hebben uitgevoerd naar de financiële gegevens van de onderwijsinstellingen in ons klantenbestand. Wij hopen dat dit rapport u inzicht geeft in de belangrijke financiële ontwikkelingen in de onderwijssector.

Gebruik van landelijke data

Voor de uitvoering van het benchmarkonderzoek hebben wij in hoofdzaak gebruik gemaakt van de jaarrekeninggegevens. Daarnaast hebben wij dit jaar meer gebruik gemaakt van landelijke gegevens, zoals deze worden gepubliceerd door DUO. Hierdoor kunnen wij om de landelijke ontwikkelingen met betrekking tot leerlingenaantallen en de personeelsformatie bij onze analyses te betrekken. Analyses van een aantal specifieke onderwerpen, zoals de ICT-uitgaven en de schoonmaakkosten hebben wij dit jaar niet gemaakt. Gebleken is dat de verwerking van deze posten in de jaarrekening op zeer verschillende wijze wordt uitgevoerd, wat een goede vergelijking in de weg staat.

Groepsindeling voor een betere vergelijkbaarheid

Om een goede mogelijk te maken hebben wij de gegevens van de instellingen gegroepeerd naar min of meer vergelijkbare omvang van de leerlingenpopulatie. Wij beseffen dat vergelijkbaarheid afhankelijk is van meerdere factoren, zoals schooltype(n) en vestigingslocatie(s). Het opdelen van instellingen in groepen op basis van dergelijke criteria leidt echter tot een te grote versnippering. Overigens hebben wij in tegenstelling tot vorig jaar de informatie van alle groepen in het rapport opgenomen, zodat u de gegevens van uw instelling ook kunt vergelijken met onderwijsinstellingen die een kleinere dan wel grotere omvang hebben.

De inhoud van het rapport

De eerste drie hoofdstukken geven een algemene toelichting op het uitgevoerde onderzoek. In het vierde hoofdstuk geven wij inzicht in de ontwikkeling van de financiële positie aan de hand van de bekende kengetallen, zoals solvabiliteit, current-ratio, weerstandsvermogen en dergelijke. In het vijfde hoofdstuk staan wij stil bij een aantal balansposten. In het zesde hoofdstuk richten wij ons op de staat-van-baten-en-lasten. De (landelijke) ontwikkelingen van de leerlingaantallen, waarbij wij ook de gegevens van het primair onderwijs betrokken hebben, zijn toegelicht in hoofdstuk zeven.

Benchmark boekjaar 2013

Om in de toekomst op een doelmatige wijze verdiepende analyses per kostensoort te kunnen uitvoeren hebben wij de nodige inspanningen geleverd om verschillen in de wijze van verantwoorden te kunnen harmoniseren. Wij zijn daarbij echter afhankelijk van gegevens die niet direct uit de jaarrekening af te leiden zijn. Daarom overwegen wij om u in een volgend jaar meer te betrekken bij de aanlevering van gegevens als aanvulling op de jaarrekening. Daarmee spreken wij onze ambitie uit om een verdere kwaliteitsverbetering van onze benchmark te realiseren.

2. Leeswijzer

In dit benchmarkrapport wordt gebruik gemaakt van tabellen en vergelijkingen. Onderstaand wordt aangegeven hoe deze zijn opgebouwd en wat met de benamingen/begrippen wordt bedoeld.

Totaal

De gegevens die gerubriceerd staan onder 'totaal' betreffen de gegevens die zijn ontleend aan alle instellingen binnen de benchmark.

Groep

De gegevens die gerubriceerd staan onder 'groep I, II of III' betreffen de gegevens van de instellingen conform de indeling naar de omvang van de leerlingenpopulatie.

Instelling

De gegevens die gerubriceerd staan onder 'instelling' betreffen de gegevens van uw onderwijsinstelling.

Gemiddelde

In de vergelijkingen wordt het gemiddelde van de groep en van de benchmark vermeld.

Kwartielen

De uitkomsten zijn verdeeld in kwartielen. Dit betreft een statistische methode om de uitkomsten te groeperen in vier gelijke delen. De verdeling wordt aangeduid met minimum (de laagste waarde) het eerste kwartiel (op het 25e percentiel van de uitkomst), het tweede kwartiel (op het 50e percentiel van de uitkomst), het derde kwartiel (op het 75e percentiel van de uitkomst) en het maximum (de hoogste waarde).

Aantal leerlingen

Als maatstaf voor het aantal leerlingen gelden de peildata 1 oktober 2011 en 1 oktober 2012; het aantal leerlingen op deze data is vermenigvuldigd met respectievelijk 7/12 en 5/12. De verdeling 7/12 en 5/12 duidt op de verdeling van de schooljaren 2011/2012 en 2012/2013. Het leerlingenaantal op beide peildata is ontleend aan de database van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, zoals deze beschikbaar gesteld wordt door DUO.

Kleurgebruik grafieken

In dit rapport zijn enkele grafieken opgenomen die een weergave geven van alle instellingen binnen de benchmark. Het kleurgebruik bij de grafieken en tabellen dient als volgt te worden geïnterpreteerd:

- de rode kolom is uw instelling;
- de blauwe kolom betreffen de gegevens per groep;
- de groene kolom betreffen de gegevens van het totaal.

Het is mogelijk dat bij de lijn van de individuele instelling (deels) niet zichtbaar is. Dit kan voorkomen als de uitkomsten een sterke afwijking hebben met de benchmark.

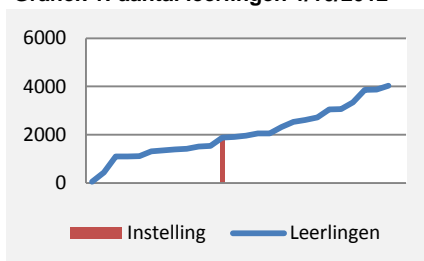
3. Groepsindeling

Om de resultaten van uw instelling te vergelijken met de andere instellingen die een vergelijkbaar leerlingenaantal hebben, zijn alle instellingen uit de benchmark opgedeeld in drie groepen.

Tabel 1: groepsindeling

	Aantal
Groep 1: 1 tot en met 1.500 leerlingen	9
Groep 2: 1.501 tot en met 3.000 leerlingen	11
Groep 3: meer dan 3.001 leerlingen	6
Totaal aantal instellingen binnen de benchmark	26
Aantal leerlingen van uw instelling:	1.939
Uw instelling valt in groep:	II

Grafiek 1: aantal leerlingen 1/10/2012

Tabel 2: leerlingenaantallen

	Instelling	Groep I	Groep II	Groep III	Totaal	Landelijk
Gemiddeld aantal leerlingen	1.939	1.030	2.099	3.538	2.061	2.787

Uit bovenstaand overzicht kan afgeleid worden het aantal instellingen en het gemiddeld aantal leerlingen per groep.

4. Kengetallen

Solvabiliteit 1

Het kengetal solvabiliteit 1 wordt berekend met de volgende formule:
eigen vermogen / totaal vermogen

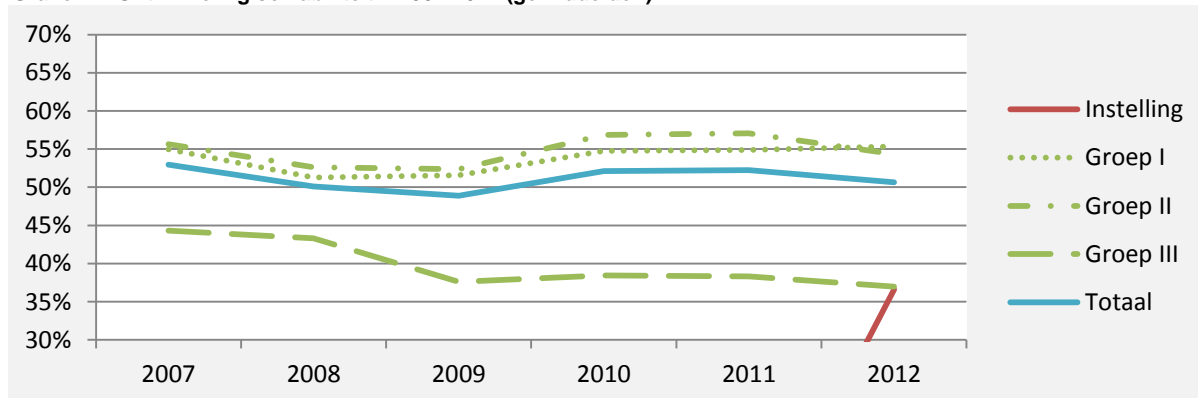
Tabel 3: Kwartaalresultaten

	Instelling	Groep I	Groep II	Groep III	Totaal
Uitkomst	37%				
Minimum		30%	37%	27%	27%
1e kwartiel		50%	49%	29%	38%
2e kwartiel		62%	60%	36%	53%
3e kwartiel		66%	61%	43%	61%
Maximum		69%	64%	51%	69%

Tabel 4: Ontwikkeling solvabiliteit 1 2007-2012 (gemiddelden)

	Instelling	Groep I	Groep II	Groep III	Totaal
2007	n.b.	55%	56%	44%	53%
2008	n.b.	51%	53%	43%	50%
2009	n.b.	52%	52%	38%	49%
2010	n.b.	55%	57%	38%	52%
2011	n.b.	55%	57%	38%	52%
2012	37%	55%	54%	37%	51%

Grafiek 2: Ontwikkeling solvabiliteit 1 2007-2012 (gemiddelden)

Toelichting

- Voor solvabiliteit 1 zijn door de Inspectie van het Onderwijs geen normen gesteld. Over het algemeen wordt een norm gehanteerd tussen 25% tot 40%.
- In de afgelopen jaren is solvabiliteit 1 ondanks de lagere resultaten nauwelijks afgenomen. Kennelijk zijn de afnames van het eigen vermogen gepaard gegaan met een afname van het balanstotaal.

Solvabiliteit 2

Het kengetal solvabiliteit 2 wordt berekend met de volgende formule:

$$\text{eigen vermogen} / (\text{totaal vermogen} + \text{voorzieningen})$$

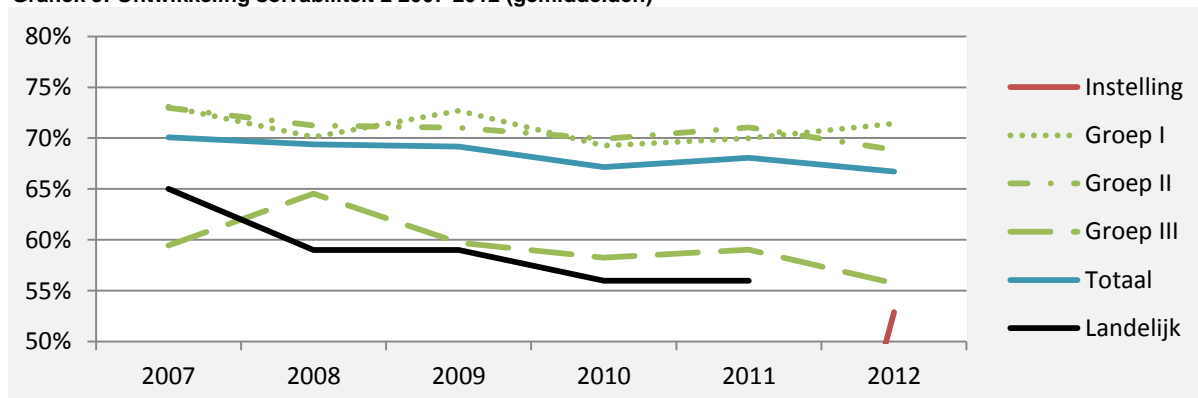
Tabel 5: Kwartaalresultaten

	Instelling	Groep I	Groep II	Groep III	Totaal
Uitkomst	53%				
Minimum		53%	53%	37%	37%
1e kwartiel		70%	65%	46%	62%
2e kwartiel		71%	69%	58%	70%
3e kwartiel		77%	76%	64%	75%
Maximum		84%	77%	73%	84%

Tabel 6: Ontwikkeling solvabiliteit 2 2007-2012 (gemiddelden)

	Instelling	Groep I	Groep II	Groep III	Totaal	Landelijk
2007	n.b.	73%	73%	59%	70%	65%
2008	n.b.	70%	71%	65%	69%	59%
2009	n.b.	73%	71%	60%	69%	59%
2010	n.b.	69%	70%	58%	67%	56%
2011	n.b.	70%	71%	59%	68%	56%
2012	53%	71%	69%	56%	67%	

Grafiek 3: Ontwikkeling solvabiliteit 2 2007-2012 (gemiddelden)

Toelichting

- De inspectie hanteert voor solvabiliteit 2 een signaleringsnorm van 30% als minimumwaarde. Uw instelling heeft een waarde van 53%.
- Met uitzondering van de kleinere instellingen is solvabiliteit 2 de laatste vijf jaren licht afgenomen.

Rentabiliteit

Het kengetal rentabiliteit wordt berekend met de volgende formule:

$$\text{resultaat} / \text{totaal baten}$$

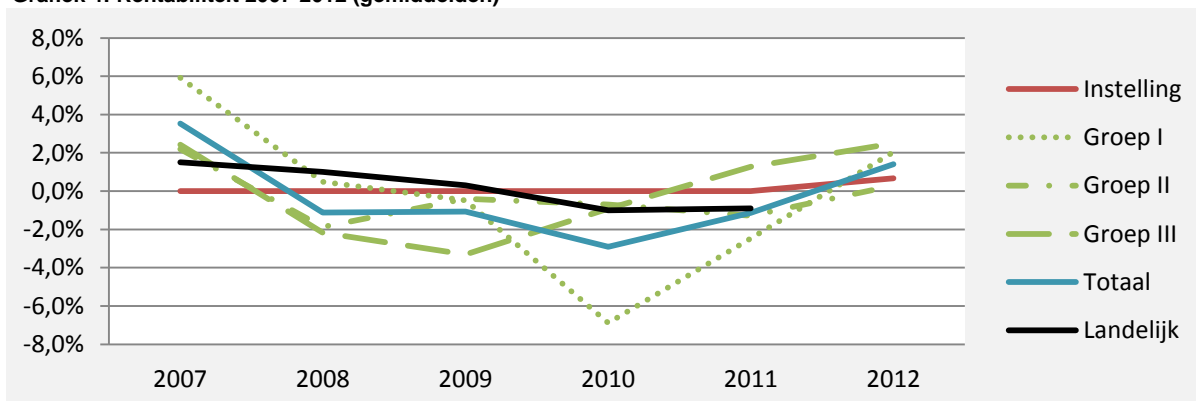
Tabel 7: Kwartaalresultaten

	Instelling	Groep I	Groep II	Groep III	Totaal
Uitkomst	0,7%				
Minimum		-2,2%	-3,0%	1,0%	-3,0%
1e kwartiel		-0,2%	-1,1%	1,5%	-0,1%
2e kwartiel		1,5%	0,7%	2,4%	1,2%
3e kwartiel		2,7%	1,4%	3,0%	2,7%
Maximum		11,6%	3,6%	4,8%	11,6%

Tabel 8: Ontwikkeling rentabiliteit 2007-2012 (gemiddelden)

	Instelling	Groep I	Groep II	Groep III	Totaal	Landelijk
2007	n.b.	5,9%	2,2%	2,4%	3,5%	1,5%
2008	n.b.	0,5%	-1,9%	-2,2%	-1,1%	1,0%
2009	n.b.	-0,5%	-0,4%	-3,3%	-1,1%	0,3%
2010	n.b.	-6,9%	-0,7%	-0,9%	-2,9%	-1,0%
2011	n.b.	-2,5%	-1,3%	1,3%	-1,1%	-0,9%
2012	0,7%	2,0%	0,3%	2,5%	1,4%	

Grafiek 4: Rentabiliteit 2007-2012 (gemiddelden)

Toelichting

- De inspectie hanteert als signaleringsnorm voor de rentabiliteit een bandbreedte van 0% tot 5%. Uw instelling heeft een waarde van 0,7%.
- De rentabiliteit is in het algemeen genomen verbeterd ten opzichte van 2011, waarbij gemiddeld genomen de instellingen een positief resultaat behaalden van 1,7% ten opzichte van de totale baten. In 2011 was ook reeds een verbetering van het resultaat zichtbaar, maar toen was er nog sprake van een gemiddeld rendement van 1,4% negatief.
- De kleinere instellingen (groep I) hebben duidelijk meer te maken met uitschieters in het resultaat. In de afgelopen vijf jaar is binnen deze groep gemiddeld genomen het hoogste (5,9% in 2007) en het laagste (-6,9% in 2010) rendement behaald. Overigens signaleren wij tegelijkertijd dat solvabiliteit 1 en 2 gemiddeld genomen ruim boven de signaleringsnorm uitkomen.

Toelichting (vervolg)

- Bij de middelgrote instellingen (groep II) is de variatie in het resultaat het kleinst. Het aantal verliesjaren op een rij is hier echter het grootst. Ook is het resultaat over 2012 het laagst in vergelijking met de andere groepen. Mogelijk dat een klein negatief resultaat minder een aanleiding geeft tot drastische bezuinigingen, wat dan ook het moeizamere herstel van het resultaat zou kunnen verklaren.
- De grotere instellingen (groep III) hebben als eerste een herstel van het resultaat laten zien (2010). Bij de andere groepen was dit in 2011 (groep I) of in 2012 (groep II).
- Het valt op dat alle groepen meerdere jaren van toenemend verlies kenden voordat herstel intrad. Vooral een reductie van het personeelsbestand is een tijdrovend proces dat een snel herstel van het resultaat in de weg staat.

Kapitalisatiefactor

Het kengetal kapitalisatiefactor wordt berekend met de volgende formule:

$$(totaal\ vermogen - waarde\ gebouwen\ en\ terreinen) / totaal\ baten$$

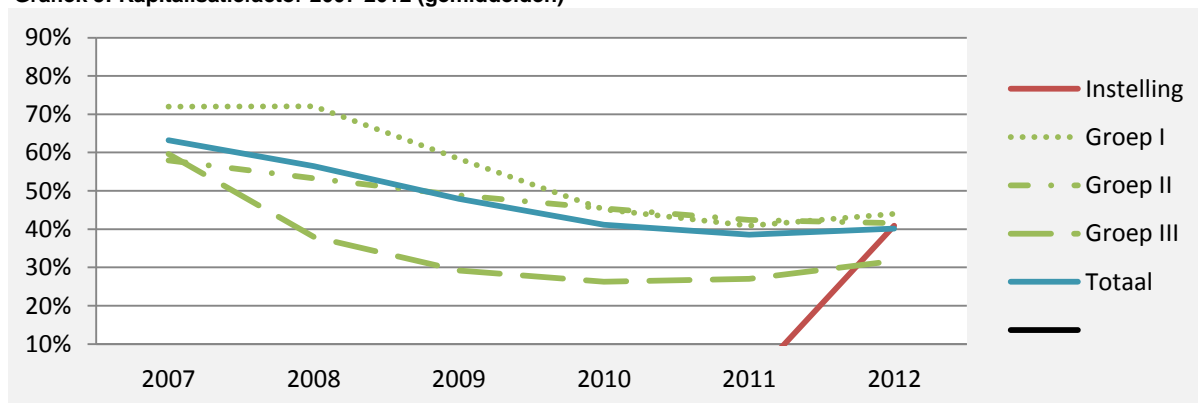
Tabel 9: Kwartaalresultaten

	Instelling	Groep I	Groep II	Groep III	Totaal
Uitkomst	41%				
Minimum		29%	19%	19%	19%
1e kwartiel		33%	36%	21%	33%
2e kwartiel		45%	41%	31%	40%
3e kwartiel		48%	48%	43%	46%
Maximum		74%	64%	46%	74%

Tabel 10: Ontwikkeling kapitalisatiefactor 2007-2012 (gemiddelden)

	Instelling	Groep I	Groep II	Groep III	Totaal
2007	n.b.	72%	58%	60%	63%
2008	n.b.	72%	53%	38%	56%
2009	n.b.	58%	49%	29%	48%
2010	n.b.	45%	45%	26%	41%
2011	n.b.	41%	42%	27%	39%
2012	41%	44%	42%	32%	40%

Grafiek 5: Kapitalisatiefactor 2007-2012 (gemiddelden)

Toelichting

- De kapitalisatiefactor is tot en met 2011 met een derde afgenomen. Deze afname is bij de grotere instellingen (groep III) reeds zichtbaar in de jaren 2007-2009, ook bij de middelgrote instellingen (groep II) is reeds vanaf 2007 een afname van de kapitalisatiefactor gerealiseerd. Bij de kleinere instellingen (groep I) neemt de kapitalisatiefactor af vanaf 2009.
- De afname van de kapitalisatiefactor lijkt een duidelijke samenhang te hebben met de rendementsontwikkeling. In jaren met een negatief rendement is een afname van de kapitalisatiefactor zichtbaar. In jaren met een positief rendement neemt grosso modo ook de kapitalisatiefactor toe.
- De kapitalisatiefactor wordt door de Inspectie van het Onderwijs gesplitst in een financieringsfunctie, een transactiefunctie en een liquiditeitsfunctie. In het kader van dit benchmarkonderzoek hebben wij geen nadere onderverdeling aangebracht naar deze functies.

Weerstandsvermogen

Het kengetal Weerstandsvermogen wordt berekend met de volgende formule:
(Eigen vermogen / Totaal baten)

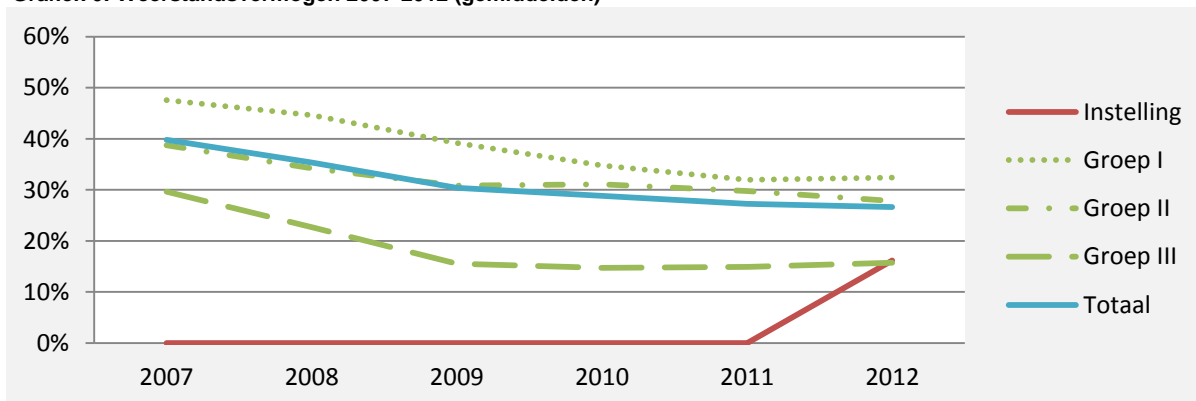
Tabel 11: Kwartaalresultaten

	Instelling	Groep I	Groep II	Groep III	Totaal
Uitkomst	16%				
Minimum		11%	16%	9%	9%
1e kwartiel		27%	20%	11%	16%
2e kwartiel		30%	26%	15%	27%
3e kwartiel		41%	36%	18%	37%
Maximum		53%	43%	28%	53%

Tabel 12: Ontwikkeling weerstandsvermogen 2007-2012 (gemiddelden)

	Instelling	Groep I	Groep II	Groep III	Totaal
2007	n.b.	48%	39%	30%	40%
2008	n.b.	45%	34%	23%	35%
2009	n.b.	39%	31%	16%	30%
2010	n.b.	35%	31%	15%	29%
2011	n.b.	32%	30%	15%	27%
2012	16%	32%	28%	16%	27%

Grafiek 6: Weerstandsvermogen 2007-2012 (gemiddelden)

Toelichting

- Het weerstandsvermogen is na een afname gedurende 4 jaar weer licht hersteld en bedraagt gemiddeld 29%.
- Landelijk gezien neemt het weerstandsvermogen eveneens af tot en met 2011, al is deze afname geringer dan bij de instellingen die zijn opgenomen in deze benchmark. De landelijke rendementscijfers zijn gemiddeld genomen ook hoger geweest, wat de mildere ontwikkeling van het weerstandsvermogen verklaart.
- Inmiddels hanteert de inspectie geen signaleringsnorm meer voor het weerstandsvermogen. Tot en met 2009 werd een bandbreedte gehanteerd van 10% tot en met 40%. Uw instelling realiseerde een waarde van 16%.

Current ratio

Het kengetal current ratio wordt berekend met de volgende formule:

$$\text{vlottende activa} / \text{kortlopende schulden}$$

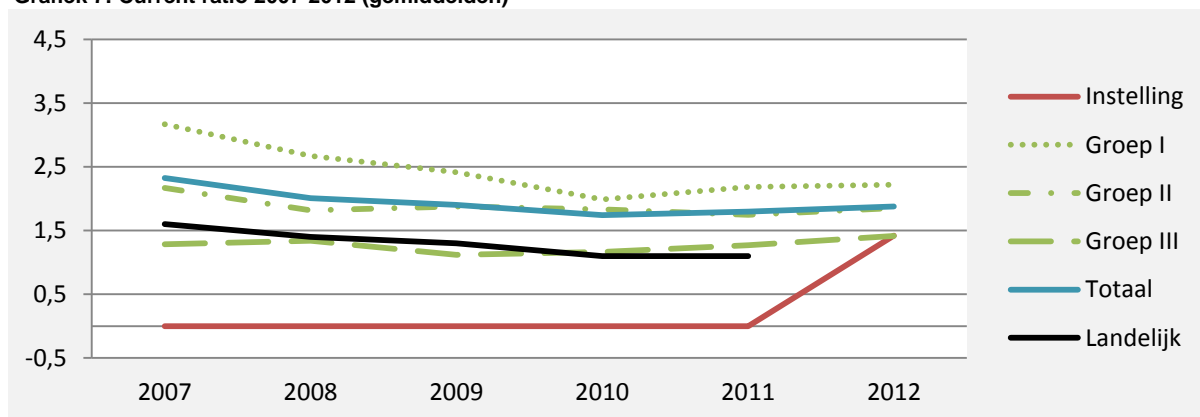
Tabel 13: Kwartaalresultaten

	Instelling	Groep I	Groep II	Groep III	Totaal
Uitkomst	1,4				
Minimum		0,7	0,8	1,0	0,7
1e kwartiel		1,5	1,1	1,1	1,1
2e kwartiel		2,3	1,9	1,3	1,8
3e kwartiel		2,9	2,2	1,7	2,3
Maximum		3,7	3,6	2,1	3,7

Tabel 14: Ontwikkeling current ratio 2007-2012 (gemiddelden)

	Instelling	Groep I	Groep II	Groep III	Totaal	Landelijk
2007	n.b.	3,2	2,2	1,3	2,3	1,6
2008	n.b.	2,7	1,8	1,3	2,0	1,4
2009	n.b.	2,4	1,9	1,1	1,9	1,3
2010	n.b.	2,0	1,8	1,2	1,7	1,1
2011	n.b.	2,2	1,7	1,3	1,8	1,1
2012	1,4	2,2	1,9	1,4	1,9	

Grafiek 7: Current ratio 2007-2012 (gemiddelden)

Toelichting (vervolg)

- De onderwijsinspectie hanteert een bandbreedte van 0,5 tot 1,5 met betrekking tot de current ratio. Bij uw instelling bedraagt de current ratio 1,4.
- Als gevolg van de beperkte mogelijkheden van het gevan van onderpand op vaste activa binnen de sector voortgezet onderwijs zijn wij van mening dan een current ratio lager dan 1,0 voor deze sector als ongewenst moet worden beschouwd.
- De uitkomsten van de current ratio zijn omgekeerd evenredig aan de omvang van de instelling. Hoe groter de instelling hoe lager de current-ratio. Kennelijk beseffen kleinere instellingen dat zij relatief zwaarder getroffen worden door incidentele tegenvallers, waardoor zij een hogere buffer aanhouden dan grotere instellingen.

Werkkapitaalratio 1

Het kengetal werkkapitaalratio wordt berekend met de volgende formule:

$$\text{(vlottende activa - kortlopende schulden)} / \text{balanstotaal}$$

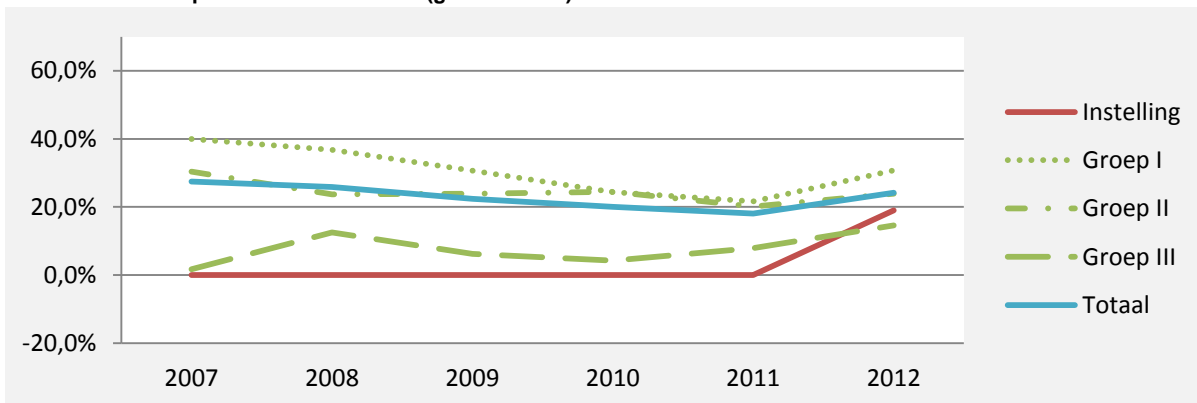
Tabel 15: Kwartaalresultaten

	Instelling	Groep I	Groep II	Groep III	Totaal
Uitkomst	19,0%				
Minimum		-8,1%	-7,7%	2,5%	-8,1%
1e kwartiel		9,8%	4,4%	3,3%	5,0%
2e kwartiel		36,6%	22,0%	11,9%	21,5%
3e kwartiel		54,2%	42,8%	20,7%	40,6%
Maximum		56,8%	62,6%	37,3%	62,6%

Tabel 16: Ontwikkeling werkkapitaalratio 1 2007-2012 (gemiddelden)

	Instelling	Groep I	Groep II	Groep III	Totaal
2007	n.b.	39,9%	30,4%	1,6%	27,5%
2008	n.b.	36,8%	23,7%	12,5%	25,8%
2009	n.b.	30,6%	23,9%	6,2%	22,4%
2010	n.b.	24,4%	24,4%	4,2%	20,0%
2011	n.b.	21,6%	20,2%	7,9%	18,0%
2012	19,0%	30,7%	23,9%	14,6%	24,1%

Grafiek 8: Werkkapitaalratio 1 2007-2012 (gemiddelden)

Toelichting

- Het nadeel van het gebruik van het kengetal current ratio is dat deze erg gunstig kan zijn in situatie met relatief weinig schulden, terwijl het werkkapitaal (de feitelijke liquiditeitspositie) laag is. Dit is de reden dat wij voor de beoordeling van de liquiditeit een tweede kengetal gebruiken, te weten de werkkapitaalratio. Met dit kengetal wordt het werkkapitaal (vlottende activa - kortlopende schulden) gerelateerd aan het balanstotaal (werkkapitaalratio 1) of aan de totale baten (werkkapitaalratio 2).
- De gemiddelde waarden van de werkkapitaalratio 1 van groep III worden sterk beïnvloed door incidentele afwijkingen bij enkele instellingen die kortdurend hebben geleid tot een relatief groot negatief werkkapitaal.
- Het aantal instellingen met een negatief werkkapitaal is in 2012 afgenomen. 4 van de 26 instellingen hadden een negatief werkkapitaal, terwijl in zowel in 2010 als in 2011 7 instellingen (van de 22) een negatief werkkapitaal hadden.

Werkkapitaalratio 2

Het kengetal werkkapitaalratio wordt berekend met de volgende formule:

$$(vlottende\ activa - kortlopende\ schulden) / totaal\ baten$$

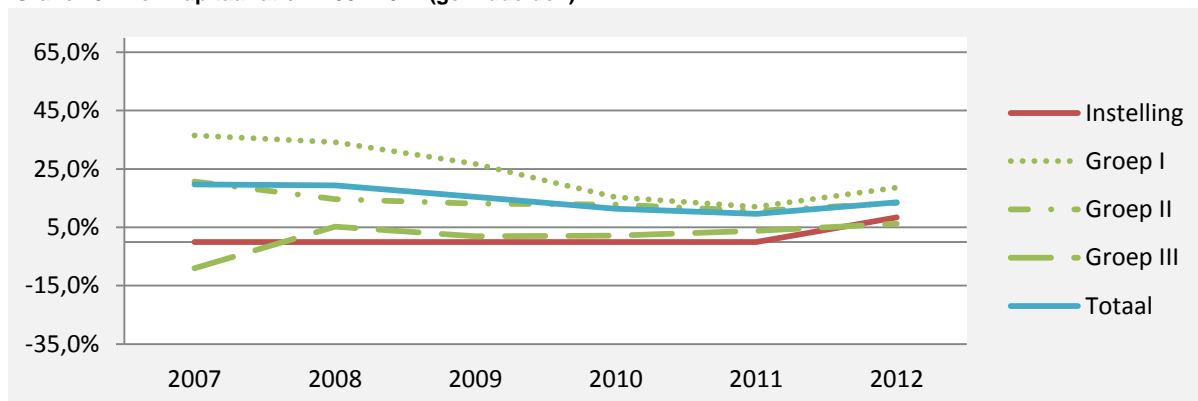
Tabel 17: Kwartaalresultaten

	Instelling	Groep I	Groep II	Groep III	Totaal
Uitkomst	8,4%				
Minimum		-4,7%	-4,9%	0,9%	-4,9%
1e kwartiel		4,7%	2,5%	1,4%	1,9%
2e kwartiel		15,8%	10,9%	3,5%	11,3%
3e kwartiel		31,9%	17,5%	11,4%	17,9%
Maximum		45,8%	44,9%	14,4%	45,8%

Tabel 18: Ontwikkeling werkkapitaalratio 2 2007-2012 (gemiddelden)

	Instelling	Groep I	Groep II	Groep III	Totaal
2007	n.b.	36,5%	20,7%	-9,0%	19,7%
2008	n.b.	34,2%	14,7%	5,2%	19,4%
2009	n.b.	26,7%	13,1%	1,9%	15,4%
2010	n.b.	15,3%	12,8%	2,2%	11,4%
2011	n.b.	12,0%	10,6%	3,8%	9,6%
2012	8,4%	18,6%	13,3%	6,2%	13,5%

Grafiek 9: Werkkapitaalratio 2 2007-2012 (gemiddelden)

Toelichting

- Wij zijn van mening dat het werkkapitaal bij instellingen voor voortgezet onderwijs het best gerelateerd kan worden aan de totale baten, omdat de beschikbare kasstromen overwegend ingezet worden voor posten die verantwoord worden in de exploitatierekening, zoals de maandelijks salarissen en uitgaven voor materiële kosten.
- De negatieve uitkomst in groep III in het jaar 2007 wordt sterk vertekend door een incidentele afwijking bij één instelling. Deze uitkomst is daarom niet bruikbaar bij een analyse van trendmatige ontwikkelingen.
- Een relatief beperkt verlies van enkele procenten rendement heeft een forse impact op de werkkapitaalratio. Wij concluderen hieruit dat de liquiditeitspositie van onderwijsinstellingen relatief kwetsbaar is bij negatieve resultaten.

Aanbevelingen

- Wij adviseren onderwijsinstellingen hun financieel beleid primair te baseren op een meerjarenbegroting.
- In de meerjarenbegroting dient ook de flexibiliteit te worden gezocht in formatie en materiële uitgaven, zodat jaarlijkse (onvoorziene) fluctuaties in leerlingenaantallen zoveel mogelijk opgevangen kunnen worden.
- Flexibiliteit is te realiseren door het realiseren en in stand houden van een flexibele ruimte in de formatie. Is dat niet mogelijk dan is het advies om uit te gaan van een hoger risicoprofiel. Zo nodig dient daarbij de gewenste solvabiliteit naar boven te worden bijgesteld. Om dit te kunnen bereiken zal ruimte gevonden moeten worden om het rendement te verbeteren.
- De jaarbegroting dient primair te zijn gericht op een nadere invulling van de meerjarenbegroting en het treffen van maatregelen voor zaken die bij het opstellen van de meerjarenbegroting niet zijn voorzien.
- De meerjarenbegroting dient jaarlijks opnieuw te worden herzien om de effecten van nieuwe ontwikkelingen zo snel mogelijk in het strategische (financiële) kader te kunnen verdisconteren.
- Gezien de relatief grote kwetsbaarheid van de liquiditeitspositie en het feit dat instellingen voor voortgezet onderwijs nauwelijks beschikken over mogelijke onderpanden (vaste activa) adviseren wij een current ratio die zich beweegt in een bandbreedte van 1,0 tot 2,0.
- Een goed financieel risicomanagement maakt inzichtelijk welke financiële risico's niet afgedekt kunnen worden. Dit is vervolgens bepalend voor het te volgen beleid om voldoende weerstandsvermogen én een voldoende buffer aan liquiditeiten te bereiken.

5. Balans

Samengevatte balans

Tabel 19: Procentuele verdeling van de balansposten

	Instelling	Groep I	Groep II	Groep III	Totaal
1.1 Immateriële vaste activa	0%	0%	0%	0%	0%
1.2 Materiële vaste activa	35%	35%	35%	39%	36%
1.3 Financiële vaste activa	1%	8%	11%	2%	8%
1.4 Voorraden	1%	0%	0%	0%	0%
1.5 Vorderingen	9%	10%	10%	14%	11%
1.6 Effecten	0%	1%	0%	0%	0%
1.7 Liquide middelen	55%	47%	44%	44%	45%
Totaal activa	100%	100%	100%	100%	100%
2.1 Eigen vermogen	37%	55%	54%	37%	51%
2.2 Voorzieningen	16%	16%	15%	19%	16%
2.3 Langlopende schulden	1%	2%	0%	0%	1%
2.4 Kortlopende schulden	46%	27%	31%	44%	33%
Totaal passiva	100%	100%	100%	100%	100%

Tabel 20: Balansposten gerelateerd aan het aantal leerlingen (in euro's)

	Instelling	Groep I	Groep II	Groep III	Totaal
1.1 Immateriële vaste activa	0	0	0	0	0
1.2 Materiële vaste activa	1.197	1.477	1.359	1.328	1.393
1.3 Financiële vaste activa	23	294	348	56	262
1.4 Voorraden	21	7	5	12	7
1.5 Vorderingen	302	383	423	377	399
1.6 Effecten	0	33	11	0	16
1.7 Liquide middelen	1.904	2.991	1.835	1.538	2.166
Totaal activa	3.446	5.185	3.980	3.311	4.243
2.1 Eigen vermogen	1.261	3.063	2.195	1.230	2.272
2.2 Voorzieningen	562	639	580	641	614
2.3 Langlopende schulden	52	66	5	0	25
2.4 Kortlopende schulden	1.571	1.417	1.201	1.440	1.331
Totaal passiva	3.446	5.185	3.980	3.311	4.243

Toelichting

- Bij een grotere instelling is een lager bedrag per leerling geïnvesteerd in materiële vaste activa, terwijl ook minder liquide middelen per leerling beschikbaar zijn.
- Wellicht in samenhang met het bovengenoemde punt is het eigen vermogen bij kleinere instellingen beduidend groter dan bij grotere instellingen.

Materiële vaste activa

Tabel 21: procentuele verdeling van de posten van de materiële vaste activa

	Instelling	Groep I	Groep II	Groep III	Totaal
Gebouwen en terreinen	17%	33%	26%	26%	29%
Inventaris en apparatuur	81%	58%	64%	61%	61%
Andere vaste bedrijfsmid.	2%	7%	9%	13%	9%
In uitvoering en vooruitbet.	0%	2%	0%	0%	1%
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%

Tabel 22: Posten van de materiële vaste activa gerelateerd aan het aantal leerlingen (in euro's)

	Instelling	Groep I	Groep II	Groep III	Totaal
Gebouwen en terreinen	200	544	483	404	486
Inventaris en apparatuur	972	793	754	780	773
Andere vaste bedrijfsmid.	25	101	119	144	118
In uitvoering en vooruitbet.	0	40	3	0	15
Totaal	1.197	1.477	1.359	1.328	1.393

Tabel 23: Afschrijvingen per leerling (in euro's)

	Instelling	Groep I	Groep II	Groep III	Totaal
Uitkomst	378				
Minimum		113	109	177	109
1e kwartiel		239	249	261	243
2e kwartiel		253	298	281	270
3e kwartiel		268	403	386	374
Maximum		991	584	452	991

Tabel 24: Afschrijvingen in procenten van de boekwaarde van gebouwen en terreinen

	Instelling	Groep I	Groep II	Groep III	Totaal
Uitkomst	2,8%				
Minimum		0%	0%	0%	0%
1e kwartiel		3%	1%	4%	2%
2e kwartiel		6%	3%	9%	5%
3e kwartiel		18%	11%	12%	13%
Maximum		41%	22%	96%	96%

Tabel 25: Afschrijvingen in procenten van de boekwaarde van inventaris en apparatuur

	Instelling	Groep I	Groep II	Groep III	Totaal
Uitkomst	26,5%				
Minimum		7%	14%	5%	5%
1e kwartiel		15%	17%	14%	15%
2e kwartiel		17%	20%	17%	18%
3e kwartiel		19%	29%	20%	21%
Maximum		24%	36%	23%	36%

Tabel 26: Afschrijvingen in procenten van de boekwaarde van andere vaste bedrijfsmiddelen

	Instelling	Groep I	Groep II	Groep III	Totaal
Uitkomst	45,1%				
Minimum		-323%	0%	-31%	-323%
1e kwartiel		0%	0%	7%	0%
2e kwartiel		27%	28%	33%	28%
3e kwartiel		45%	32%	39%	39%
Maximum		71%	50%	60%	71%

Toelichting

- De omvang van de instelling lijkt van invloed op de hoogte van de boekwaarde van gebouwen en terreinen. Met andere woorden grote instellingen kunnen de activa efficiënter benutten dan kleine instellingen en/of kunnen goedkoper inkopen.
- Een percentage van afschrijvingen ten opzichte van de boekwaarde die hoger is dan twee keer het gehanteerde afschrijvingspercentage kan een signaal zijn voor verouderde activa.

Totaal Op totaalniveau is voor de volgende bedragen geïnvesteerd en afgeschreven:

Totaal geïnvesteerd door alle instellingen	15.270.000
Totaal afgeschreven door alle instellingen	14.039.000

Op totaalniveau is er een goed evenwicht tussen de investeringen en de afschrijvingen. Het hogere bedrag voor de investeringen ten opzichte van de afschrijvingen kan voornamelijk worden verklaard uit de inflatie, waardoor bij vervanging meer betaald moet worden dan in het verleden voor vergelijkbare investering.

Voorzieningen

De voorzieningen kennen naar hun aard een relatief grote onzekerheid. Daarnaast zijn er tal van methodieken om de hoogte van de voorzieningen te bepalen. Omdat de jubileavoorziening en de voorziening groot onderhoud in nagenoeg alle jaarrekeningen is opgenomen, hebben wij deze twee voorzieningen eruit gelicht voor een nadere analyse.

Tabel 27: procentuele verdeling van de posten binnen de rubriek voorzieningen

	Instelling	Groep I	Groep II	Groep III	Totaal
Personele voorzieningen					
Reorganisatievoorziening	0%	0%	1%	0%	0%
Wachtgeldvoorziening	0%	0%	3%	2%	2%
Jubileavoorziening	10%	12%	12%	7%	11%
Overige	29%	19%	19%	12%	18%
Verliesgevende contr.	0%	1%	0%	0%	0%
Overige voorzieningen					
Onderhoudsvoorziening	60%	68%	65%	78%	69%
Overige	0%	0%	0%	1%	0%
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%

Toelichting

— De grootste voorziening is de onderhoudsvoorziening. De personele voorzieningen (jubilea en overige) nemen de tweede en derde plaats in wat betreft de omvang. Andere voorzieningen zoals reorganisatie- en wachtgeldvoorzieningen kunnen voor individuele instellingen een relatief grote omvang hebben; gemiddeld genomen is de omvang relatief klein.

Tabel 28: Posten binnen de rubriek voorzieningen gerelateerd aan het aantal leerlingen (in euro's)

	Instelling	Groep I	Groep II	Groep III	Totaal
Personele voorzieningen					
Reorganisatievoorziening	0	0	5	0	2
Wachtgeldvoorziening	0	0	17	7	9
Jubileavoorziening	59	65	61	43	59
Overige	164	125	86	108	104
Verliesgevende contr.	0	7	0	0	2
Overige voorzieningen					
Onderhoudsvoorziening	340	425	406	552	442
Overige	0	0	5	5	3
Totaal	562	622	580	715	622

Toelichting

— De omvang van de jubileavoorziening bij kleine instellingen is gerelateerd aan het aantal leerlingen groter dan bij grotere instellingen. Dit kan worden veroorzaakt doordat kleinere instellingen relatief meer medewerkers per leerling hebben en/of doordat per fte meer wordt gereserveerd voor jubilea.

— Bij de voorziening voor groot onderhoud valt juist op dat grotere instellingen een ruimere onderhoudsvoorziening hebben. Er zijn echter twee instellingen uit groep I en één instelling uit groep II die geen voorziening hebben getroffen voor groot onderhoud. In tabel 28 zijn voor een zuivere vergelijking de instellingen die geen onderhoudsvoorziening hebben buiten beschouwing gelaten.

Jubileumvoorziening

Tabel 29: Saldo jubileumvoorziening per 31 december 2012 gerelateerd aan het aantal fte (in euro's)

	Instelling	Groep I	Groep II	Groep III	Totaal
Uitkomst	668				
Minimum		458	544	454	454
1e kwartiel		544	557	499	545
2e kwartiel		643	581	596	581
3e kwartiel		843	690	690	730
Maximum		1.247	1.234	730	1.247

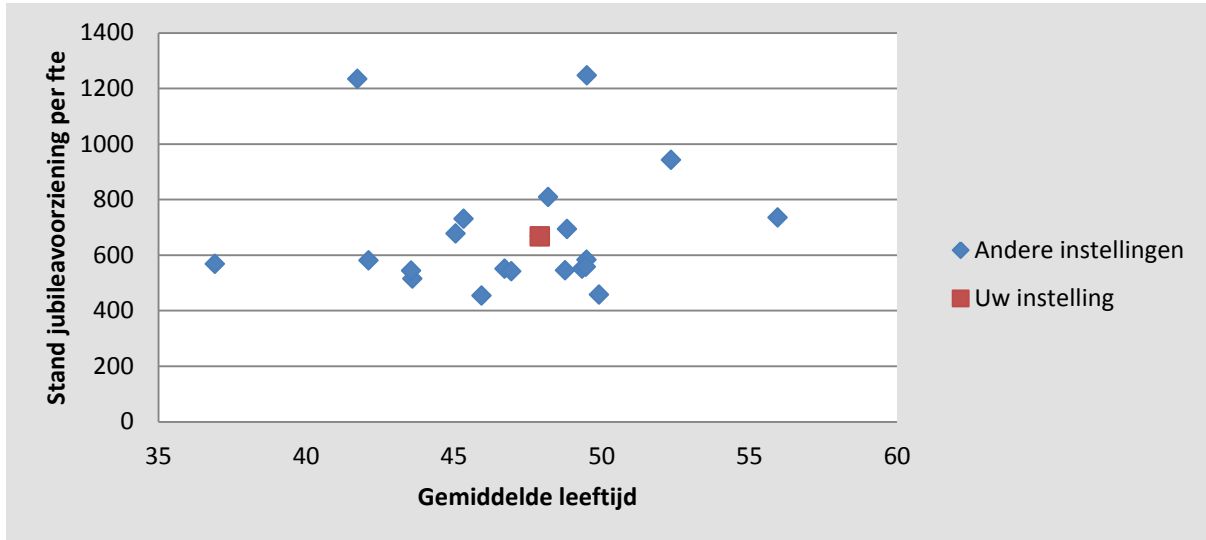
Toelichting

— Van niet alle instellingen bleken de gegevens betreffende de personeelsformatie bekend te zijn in de databases van DUO. Daarom zijn deze instellingen niet verwerkt in de tabel.

Toelichting (vervolg)

- Opvallend is de grote spreiding in de omvang van de jubileavoorziening. Dit kan worden veroorzaakt door de opbouw van het personeelsbestand of door het hanteren van verschillende methodieken. Gezien de grote verschillen tussen minimum en maximum vermoeden wij dat het hanteren van verschillende methodieken voor de bepaling van de voorziening de grootste verklaring is voor de verschillen.

Grafiek 10: Stand jubileavoorziening gerelateerd aan het aantal fte

Toelichting

- Uit bovenstaande grafiek blijkt een grote spreiding met betrekking tot de hoogte van de jubileavoorziening gerelateerd aan het aantal fte. Opvallend is dat er geen duidelijk verband is waar te nemen tussen de gemiddelde leeftijd en de stand van de jubileavoorziening gerelateerd aan het aantal fte.

Voorziening groot onderhoud

Bij de nadere analyse van de voorziening voor groot onderhoud hebben wij uitsluitend de instellingen betrokken die ook een dergelijke voorziening hebben opgenomen in de jaarrekening. Dit om de vergelijking zo zuiver mogelijk te maken.

Tabel 30: Onderhoudsvoorziening per leerling (in euro's)

	Instelling	Groep I	Groep II	Groep III	Totaal
Onderhoudsvoorziening	340	478	446	552	480

- De omvang van de instelling lijkt niet bepalend voor de hoogte van de onderhoudsvoorziening.

Tabel 31: Dotatie onderhoudsvoorziening gerelateerd aan het aantal leerlingen (in euro's)

	Instelling	Groep I	Groep II	Groep III	Totaal
Uitkomst	128				
Minimum		54	51	80	51
1e kwartiel		65	68	90	71
2e kwartiel		106	122	105	110
3e kwartiel		149	197	142	150
Maximum		435	242	166	435

Toelichting

— Er is een grote spreiding in de omvang van de dotatie per leerling, waarbij moet worden opgemerkt dat de kleinste VO-instelling binnen groep I de grootste dotatie heeft. De omvang van deze instelling is echter dermate afwijkend dat hieraan geen conclusies kunnen worden verbonden. Los daarvan is er nog steeds een factor 3 tot 5 verschil tussen instellingen met de laagste dotatie per leerling en instellingen met de hoogste dotatie per leerling. Dit verschil zou kunnen worden verklaard door een verschillende huisvestingssituatie (nieuw of oud) of het gebruik van verschillende schattingen om de dotatie te bepalen.

Tabel 32: Stand onderhoudsvoorziening gedeeld door het verwachte groot onderhoud in 2013

	Instelling	Groep I	Groep II	Groep III	Totaal
Uitkomst	2				
Minimum		1	1	10	1
1e kwartiel		3	2	12	3
2e kwartiel		6	6	13	7
3e kwartiel		10	8	14	10
Maximum		12	22	16	22

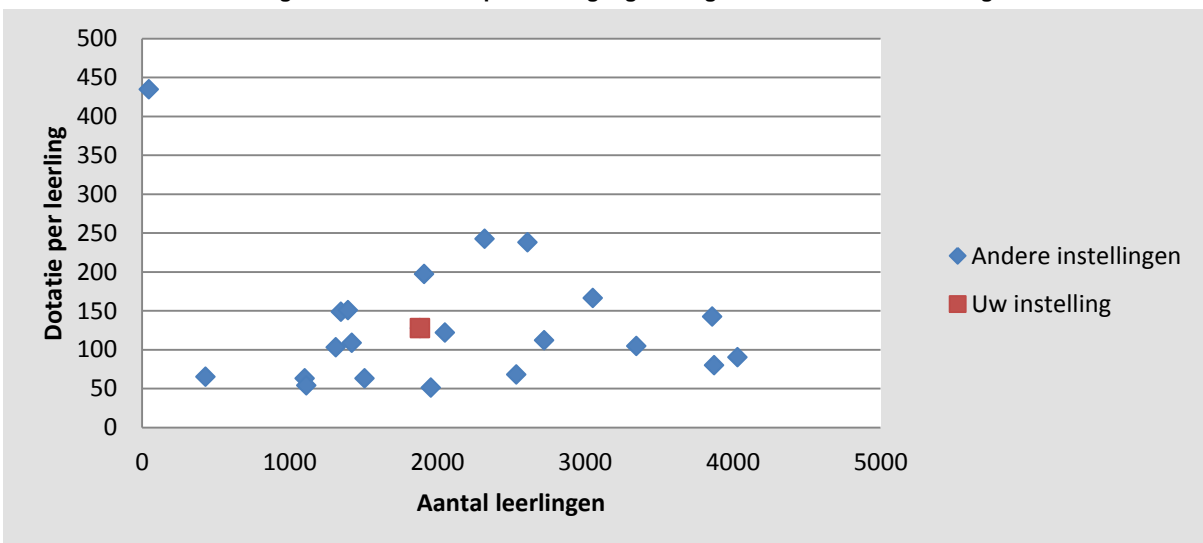
Toelichting

— Tabel 32 kan een signalering zijn in hoeverre de voorziening voor groot onderhoud toereikend is. Op het moment dat uit de voorziening slechts voor een beperkt aantal jaren (1-3) de onderhoudskosten kan financieren, moet afgevraagd worden of de voorziening niet te laag is.

— Of de voorziening te hoog is kan op basis van de beschikbare data niet worden geconcludeerd. Het kan immers zo zijn dat voor het komende jaar nauwelijks uitgaven voor groot onderhoud staan gepland.

— Voor een effectieve analyse naar de hoogte van de voorziening onderhoud zou een verband tussen de stand van de onderhoudsvoorziening en de geplande uitgaven voor groot onderhoud voor de komende 5 of 10 jaar een beter inzicht geven. Deze informatie was echter helaas niet voldoende beschikbaar om in de vergelijking te kunnen betrekken.

Grafiek 11: Grafische weergave van de dotatie per leerling afgezet tegen het totaal aantal leerlingen

Toelichting

—

Grafiek 11 laat nogmaals zien dat er geen verband is waar te nemen tussen de omvang van de instelling en de hoogte van de dotatie per leerling. Daarnaast is de grote spreiding in dotatie goed zichtbaar.

Totaal

Vergelijking van de onttrekkingen uit de voorziening voor groot onderhoud met de dotatie aan de voorziening is gezien het grillige karakter van de uitgaven voor groot onderhoud op het niveau van de individuele instelling niet zinvol. Daarom volstaan wij met het geven van deze informatie op totaal niveau:

Totaal gedoteerd door alle instellingen	5.525.000
Totaal onttrokken door alle instellingen	4.199.000

De instellingen hebben gezamenlijk minder onttrokken dan gedoteerd, zodat per saldo de hoogte van de voorziening voor groot onderhoud is toegenomen.

6. Resultatenrekening

Samengevatte resultatenrekening

Tabel 33: Procentuele verdeling van de posten uit de Staat van Baten en Lasten (totaal baten = 100%)

	Instelling	Groep I	Groep II	Groep III	Totaal
3.1 Rijksbijdragen	92,5%	95,7%	92,9%	94,5%	94,2%
3.2 Overige overheidsbij.	2,9%	0,4%	1,7%	0,7%	1,0%
3.3 College- cursus-, les-	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
3.4 Baten werk in opdr.	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
3.5 Overige baten	4,6%	3,8%	5,4%	4,8%	4,7%
Totaal baten	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
4.1 Personeelslasten	75,9%	78,6%	79,3%	76,1%	78,3%
4.2 Afschrijvingen	4,8%	3,4%	4,1%	4,0%	3,8%
4.3 Huisvestingslasten	6,9%	5,4%	5,4%	6,2%	5,6%
4.4 Overige lasten	12,3%	11,4%	11,5%	11,6%	11,5%
Totaal lasten	99,9%	98,8%	100,3%	97,9%	99,2%
Saldo baten en lasten	0,1%	1,2%	-0,3%	2,1%	0,8%
Financiële baten en I.	0,6%	0,9%	0,6%	0,4%	0,6%
Resultaat	0,7%	2,0%	0,3%	2,5%	1,4%

Tabel 34: Posten staat van baten en lasten gerelateerd aan het aantal leerlingen (in euro's)

	Instelling	Groep I	Groep II	Groep III	Totaal
3.1 Rijksbijdragen	7.223	8.418	7.295	7.453	7.720
3.2 Overige overheidsbij.	227	47	141	53	88
3.3 College- cursus-, les-	0	0	0	0	0
3.4 Baten werk in opdr.	0	0	0	0	0
3.5 Overige baten	360	335	428	383	385
Totaal baten	7.810	8.800	7.864	7.889	8.194
4.1 Personeelslasten	5.925	6.871	6.230	5.995	6.398
4.2 Afschrijvingen	378	320	321	311	318
4.3 Huisvestingslasten	537	471	430	494	459
4.4 Overige lasten	962	1.062	906	919	963
Totaal lasten	7.802	8.724	7.886	7.719	8.138
Saldo baten en lasten	8	76	-22	170	56
Financiële baten en I.	44	78	44	29	52
Resultaat	52	154	22	199	108

Tabel 35: Rijksbijdragen per leerling (t-1) (in euro's)

	Instelling	Groep I	Groep II	Groep III	Totaal	Index
2009	7.236	9.316	6.815	7.251	7.001	
2010	7.236	8.774	7.156	7.389	7.241	3,4%
2011	7.236	9.046	7.193	7.387	7.254	0,2%
2012	7.075	8.525	7.283	7.506	7.371	1,6%

Toelichting

— Bij kleine scholen is de invloed van de vaste voet relatief groot. Bij een mutatie van het aantal leerlingen is de invloed op de rijksbijdrage per leerling relatief groot.

— In 2012 is de gemiddelde bijdrage per leerling toegenomen met 2,2%. Het aandeel van de prestatiebox is ongeveer 2,1% procentpunt. Bezuinigingen op andere regelingen en indexaties van de bekostigingsbedragen hebben per saldo geresulteerd in een beperkte toename van 0,1% punt.

Tabel 36: Personeelskosten gerelateerd aan het aantal fte (in euro's)

	Instelling	Groep I	Groep II	Groep III	Totaal	%
4.1.1. Lonen en salarissen						
4.1.1.1. Brutolonen	51.975	51.625	52.394	53.040	52.277	77%
4.1.1.2. Sociale lasten	5.509	7.099	5.866	4.873	6.064	9%
4.1.1.3. Pensioenlasten	7.203	6.069	7.422	6.412	6.720	10%
	64.687	64.792	65.682	64.324	65.061	95%
4.1.2 Overige personeelslasten						
4.1.2.1. Dotatiepersonele voorz	361	254	80	199	168	0%
4.1.2.2. Personeel niet in loond	1.171	731	935	432	748	1%
4.1.2.3. Diversen	1.746	3.187	2.419	2.320	2.662	4%
	3.278	4.172	3.433	2.951	3.578	5%
4.1.3 Uitkeringen	-469	-377	-498	-400	-433	-1%
4.1 Personeelskosten	67.496	68.587	68.617	66.875	68.205	100%

Toelichting

— De grootte van de instelling is nauwelijks bepalend voor de de personeelskosten per fte. Alleen ten aanzien van het onderdeel Overige personeelskosten is een verband zichtbaar tussen de grootte van de instelling en de omvang van de kosten.

— De opslag van de sociale lasten ten opzichte van het brutoloon betreft circa 25%.

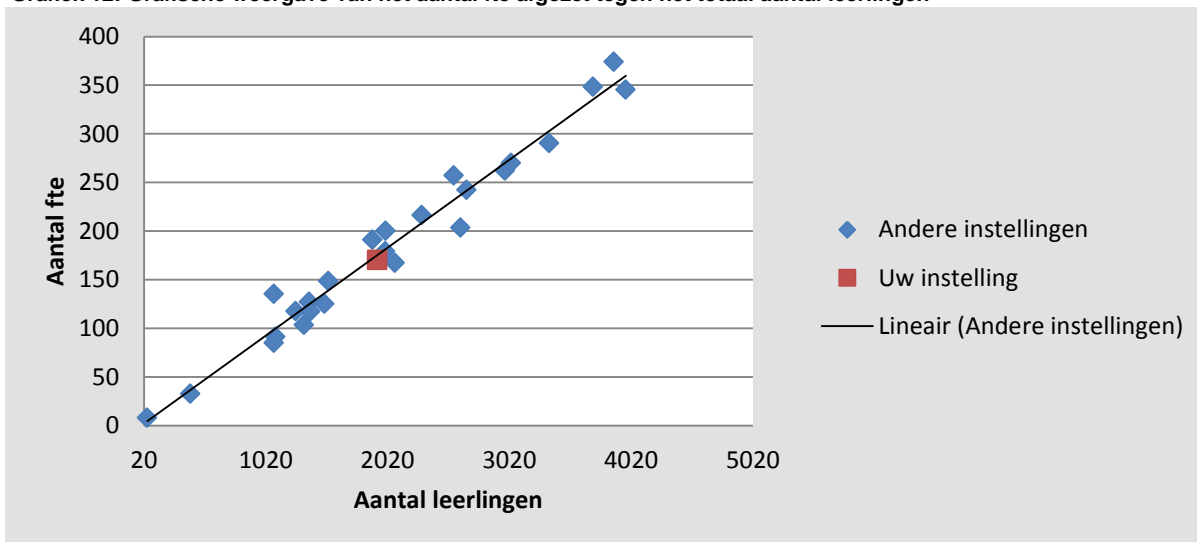
Tabel 37: Personeelskosten gerelateerd aan het aantal leerlingen (in euro's)

	Instelling	Groep I	Groep II	Groep III	Totaal	%
4.1.1. Lonen en salarissen						
4.1.1.1. Brutolonen	4.571	5.116	4.768	4.769	4.889	76%
4.1.1.2. Sociale lasten	484	688	534	444	567	9%
4.1.1.3. Pensioenlasten	633	614	675	583	633	10%
	5.688	6.418	5.978	5.796	6.088	95%
4.1.2 Overige personeelslasten						
4.1.2.1. Dotatiepersonele voorz	32	25	7	18	16	0%
4.1.2.2. Personeel niet in loond	103	72	85	38	70	1%
4.1.2.3. Diversen	154	404	220	207	281	4%
	289	501	312	264	366	6%
4.1.3 Uitkeringen	-41	-377	-45	-36	-38	-1%
4.1 Personeelskosten	5.936	6.541	6.245	6.023	6.416	100%

Toelichting

— Zoals valt te verwachten heeft de grootte van de instelling wel een duidelijk verband met de personeelskosten per leerling. Dit komt vooral de relatief grotere overhead bij kleinere instellingen. Kleinere instellingen krijgen daarvoor ook een ruimere bekostiging.

Grafiek 12: Grafische weergave van het aantal fte afgezet tegen het totaal aantal leerlingen

Tabel 38: Aantal leerlingen per fte

	Instelling	Groep I	Groep II	Groep III	Totaal
Uitkomst	11,4				
Minimum		5,7	9,9	10,4	5,7
1e kwartiel		10,8	10,2	10,8	10,4
2e kwartiel		11,8	11,0	11,3	11,2
3e kwartiel		12,2	11,7	11,5	12,0
Maximum		12,9	12,9	11,5	12,9

Tabel 39: Formatie directie in procenten ten opzichte van de totale formatie

	Instelling	Groep I	Groep II	Groep III	Totaal
Uitkomst	4,1%				
Minimum		2,4%	1,0%	1,3%	1,0%
1e kwartiel		2,7%	3,0%	6,1%	3,0%
2e kwartiel		5,3%	3,4%	6,4%	5,2%
3e kwartiel		6,6%	4,6%	6,5%	6,4%
Maximum		12,4%	9,0%	7,0%	12,4%

Tabel 40: Formatie onderwijzend personeel in procenten ten opzichte van de totale formatie

	Instelling	Groep I	Groep II	Groep III	Totaal
Uitkomst	63,6%				
Minimum		67,8%	63,6%	65,5%	63,6%
1e kwartiel		70,6%	68,3%	68,9%	68,6%
2e kwartiel		74,6%	71,9%	70,4%	72,5%
3e kwartiel		77,1%	73,8%	72,8%	74,6%
Maximum		81,2%	81,4%	74,5%	81,4%

Tabel 41: Formatie ondersteunend personeel ten opzichte van de totale formatie

	Instelling	Groep I	Groep II	Groep III	Totaal
Uitkomst	32,2%				
Minimum		13,0%	15,6%	19,1%	13,0%
1e kwartiel		16,8%	22,4%	20,7%	19,9%
2e kwartiel		20,5%	22,9%	22,9%	22,6%
3e kwartiel		22,4%	26,5%	24,8%	24,1%
Maximum		24,1%	32,2%	33,2%	33,2%

Tabel 42: Percentage tijdelijk personeel ten opzichte van de totale formatie

	Instelling	Groep I	Groep II	Groep III	Totaal
Uitkomst	14,9%				
Minimum		6,4%	6,3%	11,6%	6,3%
1e kwartiel		9,6%	9,9%	16,8%	10,3%
2e kwartiel		11,1%	11,9%	17,1%	12,9%
3e kwartiel		13,9%	15,6%	17,6%	17,0%
Maximum		27,9%	42,0%	24,7%	42,0%

Toelichting

- Voor een goede interpretatie van de flexibele ruimte is het ook van belang om de omvang van de inzet van personeel niet in loondienst te betrekken.

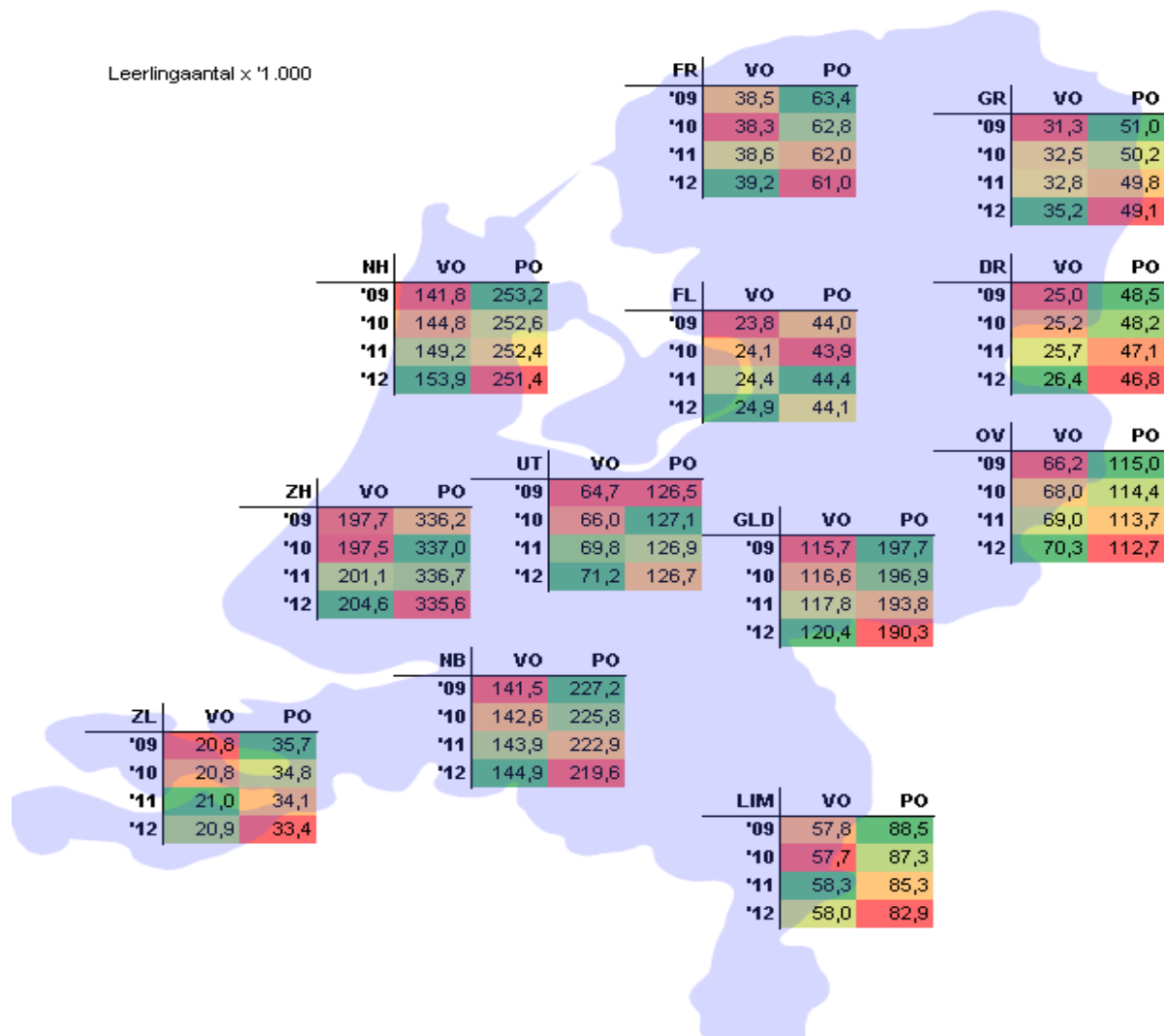
Tabel 43: aantal fte per leeftijdscategorie van het personeel

	Instelling	Groep I	Groep II	Groep III	Benchmark	Landelijk
Gemiddelde leeftijd	47,91	38,82	45,19	45,14	46,46	46,67
Aantal fte per categorie:						
Leeftijd tussen 25 en 35 jaar	36,98	11,29	38,24	63,99	11,29	
Leeftijd tussen 35 en 45 jaar	34,96	13,37	40,25	62,62	13,37	
Leeftijd tussen 45 en 55 jaar	48,82	20,30	51,87	92,31	20,30	
Leeftijd tussen 55 en 65 jaar	43,19	18,24	53,39	77,51	18,24	
Procentuele verdeling:						
Leeftijd tussen 25 en 35 jaar	23%	18%	21%	22%	18%	19%
Leeftijd tussen 35 en 45 jaar	21%	21%	22%	21%	21%	20%
Leeftijd tussen 45 en 55 jaar	30%	32%	28%	31%	32%	29%
Leeftijd tussen 55 en 65 jaar	26%	29%	29%	26%	29%	31%

7. Leerlingenaantallen

Aantal leerlingen per provincie

Het fenomeen 'krimp' krijgt bij veel instellingen een steeds grotere impact op het beleid. Bij veel instellingen voor het primair onderwijs is al enkele jaren sprake van afname van in het leerlingenaantal. De vraag is of zich dit laat verklaren doordat de instelling zich bevindt in een krimpgebied, of dat er sprake is van andere factoren. In onderstaand schema wordt per provincie het leerlingen aantal gepresenteerd zowel voor het primair onderwijs (PO) als voor het voortgezet onderwijs (VO).

Colofon

Het benchmarkrapport is opgesteld door Van Ree Onderwijsadviseurs, een onderdeel van van Van Ree Accountants. Ondanks de zorgvuldige wijze waarop het rapport is opgesteld, kan er natuurlijk altijd iets mis gaan. Van Ree Accountants kan niet aansprakelijk worden gesteld voor de gevolgen van eventuele onjuistheden in dit rapport. Voor nadere informatie kunt u contact opnemen met uw contactpersoon.

Kantoor Alphen aan den Rijn

drs. J. (Jaap) Bergman RA

Leidse Schouw 2

2408 AE Alphen aan den Rijn

Postbus 352

2400 AJ Alphen aan den Rijn

T (0172) 78 21 30

E-mail: alphenaaandenrijn@vanreeacc.nl

www.onderwijsaccountant.nl

Kantoor Barneveld

M.A. (Marien) Rozendaal RA

Koolhovenstraat 11

3772 MT Barneveld

Postbus 272

3770 AG Barneveld

T (0342) 40 85 08

F (0342) 40 81 41

E-mail: barneveld@vanreeacc.nl

www.onderwijsaccountant.nl

Kantoor Geldermalsen

J. (Johan) Berkouwer MSc RA

De Panoven 29A

4191 GW Geldermalsen

Postbus 241

4190 CE Geldermalsen

T (0345) 58 90 00

F (0345) 58 13 59

E-mail: geldermalsen@vanreeacc.nl

www.onderwijsaccountant.nl

Tevens gevestigd in Doorn.